

O „BABIČCE“ BOŽENY NĚMCOVÉ.

PSÁNO R. 1901.

Za tuhé vlády Bachovy, v době bezohledné censury, policejní libovůle a obecné stagnace přišla i literatuře léta hubená. Než v tom suchoparu udařily se přece dva květy, jejichž půvab u nás nikdy nezmi-
zí ani nevybledne.

R. 1853 vyšla Erbenova „Kytice“, r. 1855 „Babička“ Boženy Němcové (nar. 5. února ve Vídni r. 1820). Přes deset let byla literárně činná, když se jala psáti toto své nejznamenitější dílo. Za těch deset let uveřejnila básně, celou řadu báchorek a pověstí, zajímavé a cenné studie lidopisné i obrázky cestopisné z Čech a Slovenska, sepsala povídky „Karla“, „Sestry“, „Divá Bára“ a j.; byla uznávána, chválena, a přece zas neuspokojovala její činnost některé její literární rádce a dobré přátele, kteří jak náleží cenili vzácné její nadání.

Tyl už r. 1845 vyslovil v recenzi Pohádek Němcové přání, aby se spisovatelka záhy na jiné pole pustila, kde by mohl duch její samostatně pracovat.

Bystrý, nevšedně vzdělaný doktor Čejka odvracel ji od folkloru, ukazuje na zářící vzor slavné Francouzky G. Sandové, prof. Hanuš zase Němcovou vybízel, aby napsala „obraz, v němž by zahrnula koloběh jediného roku vedle poměru počasí, veškeré slavnosti výroční, obyčeje, obřady, návyky atd. a aby učinila ze své osoby střed a osu celku toho.“

Ale Němcová nechala palčivých otázek sociálních, nešla ročním koloběhem, jehož zevním promě-

nám a zjevům mělo se podříditi její umění. Zůstala sice v tom okruhu, ale ten roční koloběh nestal se osou jejího díla, nýbrž život, celý život krajiny a lidu, život v roztomilém zákoutí ratibořickém, kdež strávila své mládí, svá léta nejkrásnější.

Její zkormoucená duše utíkala se pro útěchu do let mladosti. Teskně vzpomínala na ně už dřív, toužíc po milém oudolí.

„Často si zapláču, když na to milé místočko, kde jsem ty nejbláženější doby prožila, vzpomenu. A ty upomínky mi duši vanou jako znění zvonků, jako drahá, milená píseň —“ napsala r. 1845 paní Čelakovské. Tenkrát už nejedna starost a tíseň Němcovou skličovala. Pak bylo ještě hůř. Manžel její, komissar finanční stráže, jenž za to, že své národnosti nezapíral, byl už před tím ve službě často chikanován, složen r. 1853 s úřadu. V říjnu t. r. přijela Němcová z Uher do Prahy, kdež ji čekala nová rána. Syn Hynek, o jehož nemoci ani nevěděla, zemřel den po jejím příjezdu.

Muka duševní a hmotný nedostatek zničily její zdraví, před tím už porušené. Tenkrát zažila mnoho zklamání, ponížení, opuštěnosti a bídy; v její domácnosti se často i chleba nedostávalo.

Tím krásnější, tím zářivější zjevovaly se utýrané její duši dni ratibořické, a čím více v tu dobu poznala lidské vrtkavosti, necitelnosti a bezohlednosti, tím vroucněji vzpomínala ve své uzavřenosti na dobré lidi svého mládí, na družky i sousedy, a nejvíceji na svou babičku. Ta jí byla nejmilejší, k ní se nesly všechny její vzpomínky, a když Němcová začala je skládat a psát „pro úlevu vlastní zkormoucené duše své,“ stala se babička hlavní osobou obrazu.

Dílo, začaté r. 1853, vydáno tiskem r. 1855 s názvem: „Babička. Obrazy venkovského života. Od Boženy Němcové.“ Vyšly v Praze, nákladem Jaroslava Pospíšila, jehož „sklad knih“ byl tenkrát na „Nových alejích“ (Ferdinandova tř.) v č. 116. Němcová připsala své dílo, „prostinké dítko fantasie“, jak je sama nazvala, ušlechtilé paní Eleonoře hraběnce z Kounic, rozené hraběnce Voračické z Paběnic. Kniha vyšla ve čtyřech sešitech, z nichž poslední vydán v létě dotčeného roku.

Hlavním dějištěm „Babičky“ jsou Ratibořice. R. 1792 koupil je s náchodským panstvím Petr vévoda Kuronský, syn Arnošta Birona, někdy milce carevny Anny. Ze čtyř dcer vévody Petra, Kateřina, nejstarší, je „paní kněžna“, jež po svém otci zdělila Ratibořice i Náchod. Byla paní krásná i duchaplná, měla styky s dvorem ruským i rakouským. Mnoho cestovala. Na těch cestách provázel ji s ostatním komonstvem její štolba Jan Pankel, otec Boženy Němcové. Rodina jeho zatím žila v Ratibořicích, kamž se vévodkyně Kateřina v létě vracívala na zámek, stojící o samotě v parku, v tichém, lučinatém údolí řeky Oupy. Všecky louky, pokud byly majetkem Skalických, vévodkyně skoupila a bělidlo výše nad zámek zrušila. Tam bylo pak to „staré bělidlo“, kde bydlila rodina Proškova, t. j. Panklova, kde hospodařila a šukala babička a kdež Němcová strávila svá dětská léta. Odtud jsou všecky milé postavy, celá řada jich, starých, mladých, žen, mužů, dětí, babička sama, „pan otec“ ze mlýna, Mančinka, Kristla, Viktorka; všecky dala skutečnost, všecky však vytvořila a umístila s porozuměním a jemným citem ruka umělkyně.

Němcová, líčíc život v krajině ratibořické a v okolí za dob svého mládí i jak bývalo za mladosti

její babičky, podala tím obraz českého venkovského života, národního ducha a mravů z druhé polovice 18. a z prvních desetiletí 19. století. Umělecké její dílo má proto značný význam pro kulturní historii dotčených let.

Duše teskná, prchající z chladu svého okolí, hledající paprslek útěchy, vyhýbala se, tvoříc ten obraz rmutu a kalu života. Největší tíhy tehdejšího venkovského života, roboty a všeho zlého z ní bujícího, hloub se nedotýká. Hledá jen slunná, jasná místa, přechází z idylly do idylly, kreslí utěšený výjev za výjevem, a kde se nemůže těžkým stínům a zármutku vyhnouti, vyjasňuje vše poesíí nebo jejím kouzelným proutkem přeměňuje, doplňuje, co tvrdý život opomenul, jako poetický skon nešťastné Viktorky.

Tvořila ze vzpomínek a vzpomínka z mládí vidí vše jasnější, ozářené, očištěné. Milovala kraj, v němž strávila svou mladost, milovala jeho lid, i chtěla ukázat, jak jeho život při veškeré prostotě a třeba i za nedostatku je spokojený, krásný, krásnější, nežli se vzdělanci domnívají a nežli jej sami mají.

Tomu nasvědčuje motto z Gutzkovových „Ritter vom Geiste“: „Daraus siehst du, dass die Armen nicht so ganz elend sind, wie wir uns denken; sie haben wirklich mehr Paradies, als wir uns einbilden und selbst besitzen.“ — O nějakém přímém literárním vlivu, který by působil na vznik „Babičky“, nelze mluvit. Za dívčích let četla B. Němcová knihy z bibliotéky „paní kněžny“ a ještě více z bibliotéky Arnošta Hocha, správce ve Chvalkovicích, k němuž dána, aby se utvrdila v němčině. Goethe, Schiller i Claren, Tromlitz. Van der Velde byli její četbou. To byl zcela jiný svět, nežli její pozdější.

V Němcích, v letech čtyřicátých vytvořila se po znamenitém vzoru K. Immermanna († 1840) vesni-

cká povídka; ve Francii tou dobou psala G. Sandová své proslavené obrazy z venkovského života. Nový ten proud došel pozornosti i u nás a nezůstal bez vlivu jmenovitě na Frant. Pravdu (Povídky z kraje 1851 až 1853). O B. Němcové víme, že znala díla G. Sandové; než mohutný duch francouzské spisovatelky nepůsobil v ráz jejího tvoření.

Cizí ukázali cestu. Němcová na ni vkročila a šla pak sama bez cizí podpory. Zvláště „Babička“ je celá její.

Později chtěla ji přepracovat. Bylo r. 1861, kdy odjela do Litomyšle, aby upravila vydání svých spisů, jež na svůj náklad přijal tamější knihtiskař A. Augusta. Je známo, jakého zklamání se tu dožila. Úplně sešlou, sešedivělou odvezl si ji odtud manžel o vánocích do Prahy, kdež vydechla ušlechtilou duší svou 21. ledna 1862.

Ještě téhož roku přeložil F. Cegnar „Babičku“ do jazyka slovinského; později přetlumočena skoro do všech slovanských jazyků. Vyšla také ve francouzském, anglickém, německém i rumunsky. Českých vydání je na patnáct, z nichž některá illustrována, žádné však ne tak, jak by dílo takového významu zasluhovalo. *)

„Babička“ je jedna z nejlepších a nejvzácnějších knih české literatury devatenáctého století a zůstane jí na vždy. Hned tenkrát, když vydávána po sešitech, docházelo dílo „duchaplné paní Boženy Němcové“, jak píše F. Mikovec, „ode dne ke dni větší obliby u čtenářstva českého“. Dnes je majetkem

*) Toto ovšem neplatí o vydání s výbornými ilustracemi A. Kašpara, jež vyšlo později, nežli tyto řádky byly tiskem uveřejněny.

všeho národa, knihou milou starým, mladým, čtenáři prostému i vzdělanému.

Jsou také první lásky ke knihám. Ale když po letech vezmeme a čteme knihu, kterouž jsme si první zamilovali, která nás dojala, nad kterou jsme třeba zaslzeli, ach, jak ji odkládáme! Snad klidně, lhostejně, nebo se usmějeme, snad i v nelibém citu zklamání.

Tomu však, kdož si první „Babičku“ zamiloval, a těch je řada veliká, nevybledne mocný dojem prvního čtení; i po letech bude rád obracet listy milé knihy, která vypučela ze srdce a ostane, ať proudy různých hesel šumí a hlučí sebe víc, milá, svěží, jako orosený květ. Je v pravém slova smyslu knihou utěšenou, jež, milá sama sebou, utěšuje, povznáší, dojíká, protože je jádrem čistě lidská.

Blaho rodiny líčí, její poesii i sousedské přichylnosti, poesii starých tradic, podání a zvyků i zjevů přírodních.

Středem všeho a všech je starosvětská stařena, v níž zosobněn duch českého lidu. A vedle stařenky mladý život líčí kniha, mládí, jeho radosti, jeho svěží vnímavost, jeho radost ze života, jeho harmonický poměr i k vysokému věku, harmonii lidských věků. Ne odpor mladých k starým, ne bídu, rozmrzelost a znechucenost vysokých let, ale jejich poesii líčí kniha, jejich porozumění pro radost a žal mladých, blaho vzpomínek, klidný pohled na minulá utrpení, zdravou moudrost prýšticí ze zkušeností životních, nementorující, nevtírající se, ne kazatelskou a mračnou, ale vlídnou a sladkou. A na konec jakou resignaci, jakou klidnou odevzdanost v posledních chvílích života!

Vše toto tak ryze lidské je podáno prostě a srdečně a přece osobitě mluvou zdravou, bohatou při-

slovími a lidovými obraty, je živeno popisy a plastickým líčením zvyků, obyčejů a přírodních výjevů, je vyzdobeno zvláštnostmi a rysy českého života, českého ducha, koloritem věrným a teplým, je ryzí naše. Když „Babička“ vyšla, hned jí všude porozuměli a radostně ji uvítali; tu lásku si zachová na vždy.
